

Η δημοσιονομική κρίση και ο κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα

Θανάσης Μανιάτης¹

***Περίληψη:** Καθώς η τελευταία οικονομική κρίση βρίσκεται σε εξέλιξη, η ανάγκη για επεκτατική δημοσιονομική πολιτική με σκοπό την τόνωση της πραγματικής ζήτησης αντιμετωπίζει ένα σοβαρό εμπόδιο, το τεράστιο δημόσιο έλλειμμα του προηγούμενου έτους και τα υψηλά επίπεδα του δημοσίου χρέους. Στην εργασία αυτή εξετάζουμε εμπειρικά το ερώτημα: είναι η εργατική τάξη υπεύθυνη για τα δημόσια ελλείμματα και τα συσσωρευμένα χρέη στην Ελλάδα; Με άλλα λόγια είναι το ισοζύγιο των δημόσιων δαπανών που απευθύνονται στους μισθωτούς εργαζόμενους και της φορολογίας του εργατικού εισοδήματος, θετικό ή αρνητικό για το καθαρό εισόδημα και το βιοτικό επίπεδο των εργαζομένων; Με την αφαίρεση των φόρων της εργατικής τάξης από τα οφέλη της εργατικής τάξης που προέρχονται από τις δημόσιες δαπάνες υπολογίζουμε τον καθαρό κοινωνικό μισθό που αφορά την εργατική τάξη για την πρόσφατη περίοδο, 1995-2008. Ο λόγος του καθαρού κοινωνικού μισθού είναι ο καθαρός κοινωνικός μισθός ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και εκφράζει τη σημασία της καθαρής θετικής ή αρνητικής δημοσιονομικής θέσης της εργατικής τάξης για το συνολικό οικονομικό σύστημα. Τα αποτελέσματά μας δείχνουν ότι ο καθαρός κοινωνικός μισθός είναι συστηματικά αρνητικός –κατά μέσο όρο 6,5% του ΑΕΠ- για τα έτη που εξετάστηκαν υποδηλώνοντας ότι η δημοσιονομική κρίση της χώρας κάθε άλλο παρά οφείλεται στην επιδότηση του εισοδήματος των εργαζομένων.*

1. Εισαγωγή

Η αμέσως προηγούμενη κρίση που έπληξε την παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία, αρχικά κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και έπειτα σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, αποδόθηκε στην κατεστημένη βιβλιογραφία αλλά και από αρκετούς ριζοσπάστες συγγραφείς στους υπερβολικά υψηλούς μισθούς και σε πολλές περιπτώσεις στις υψηλές κοινωνικές δαπάνες για τους μισθωτούς εργαζόμενους και τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα. Σύμφωνα με αυτά τα επιχειρήματα, οι αυξήσεις των μισθών στην αγορά εργασίας ή/και του κοινωνικού μισθού στο επίπεδο του κράτους και της δημοσιονομικής πολιτικής υπονόμισαν άμεσα ή έμμεσα την κερδοφορία του κεφαλαίου και επέφεραν το τέλος της μακροχρόνιας μεταπολεμικής οικονομικής άνθησης (Glyn και Sutcliffe, 1972, Bowles και Gintis, 1982ab, Weisskopf, 1979, Glyn, 1975, 2006).

Η πρόσφατη κρίση έχει ερμηνευθεί με δύο τρόπους στη ριζοσπαστική και μαρξιστική πολιτική οικονομία. Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση πρόκειται για περίπτωση κρίσης που οφείλεται αποκλειστικά στο χρηματοπιστωτικό τομέα και αργότερα επεκτάθηκε στη συνολική οικονομική δραστηριότητα. Για τη δεύτερη προσέγγιση η μακροχρόνια αναιμική συσσώρευση κεφαλαίου λόγω της ανεπαρκούς ανάκαμψης της κερδοφορίας μετά την κρίση της δεκαετίας του 1970 ήταν υπεύθυνη

---

¹ Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

μεταξύ άλλων για την εξάπλωση της χρηματοπιστωτικής σφαίρας (financialization), η οποία για κάποιο διάστημα μέσω κυρίως του δανεισμού των νοικοκυριών και της τόνωσης της καταναλωτικής ζήτησης επέδρασε θετικά στην οικονομική δραστηριότητα αλλά όταν οι «φούσκες» (bubbles) του χρηματιστηρίου και της αγοράς κατοικιών που δημιούργησε εξαερώθηκαν, τότε αποκαλύφθηκε η αδύναμη βάση της «πραγματικής» οικονομίας και η κρίση εκδηλώθηκε στο σύνολο της οικονομίας. Σε κάθε περίπτωση πάντως η οικονομική κρίση εξακολουθεί να είναι σε εξέλιξη² και έτσι η συνολική τελική αποτίμηση των θεμελιωδών αιτιών της και πάνω από όλα των οικονομικών και κοινωνικών της επιπτώσεων δεν έχει γίνει ακόμη.

Ένα πράγμα είναι σαφές ωστόσο, ότι η άνευ προηγουμένου δημοσιονομική επέκταση και τόνωση της ζήτησης που εφαρμόστηκε κατά τα αρχικά στάδια της κρίσης, και οι δημόσιες δαπάνες που αφιερώθηκαν για τη διάσωση (bailout) των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, επιδείνωσαν τις δημοσιονομικές ανισοροπίες από τις οποίες πολλά κράτη υπέφεραν ακόμη και πριν από την ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Οι περισσότερες χώρες και ιδίως οι νοτιοευρωπαϊκές οικονομίες βρέθηκαν στη δίνη μιας δημοσιονομικής κρίσης, η οποία σε πολλές περιπτώσεις (και ιδιαίτερα στην Ελλάδα), τείνει να επισκιάσει την υποκείμενη οικονομική κρίση.

Αυτή είναι μια περίοδος όπου το κόστος της κρίσης κατανέμεται στις διάφορες κοινωνικές τάξεις. Μετά από πολλά χρόνια στασιμότητας ή και μείωσης των πραγματικών μισθών και του μεριδίου της εργασίας δεν ήταν εύκολο για τις άρχουσες τάξεις να αποδώσουν την κρίση στο υψηλό κόστος εργασίας και αυτή τη φορά, όπως συνέβη στη δεκαετία του 1970. Ωστόσο, καθώς οι εξελίξεις έχουν φέρει στο προσκήνιο τις δημοσιονομικές δυσκολίες και τη κρίση του δημοσίου χρέους πολλών κρατών, το έδαφος της ιδεολογικής διαμάχης έχει μετατοπιστεί. Ο ρόλος του άπληστου και «μυωπικού» τραπεζιτικού κεφαλαίου και οι αδύναμες επενδυτικές επιδόσεις του βιομηχανικού κεφαλαίου λησμονήθηκαν και είναι τώρα η δημοσιονομική ασυδοσία ο κύριος ένοχος για την οικονομική δυσπραγία. Οι «δημοσιονομικές σπατάλες» έχουν χρησιμοποιηθεί ως δικαιολογία για την επίθεση πρώτα στους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων και ακολούθως στους μισθούς και τις κοινωνικές παροχές των εργαζομένων γενικότερα.

Πίσω από αυτήν την επίθεση βρίσκεται ο υπόρρητος συχνά ισχυρισμός ότι κατά κάποιον τρόπο τα (υψηλά) εισοδήματα των εργαζομένων και των συνταξιούχων είναι υπεύθυνα για τη δημοσιονομική κρίση. Αν και συχνά αναφέρονται οι «δυσμενείς» δημογραφικές εξελίξεις (αύξηση του προσδόκιμου ζωής, χαμηλό ποσοστό γεννητικότητας κ.λπ.), ως υπεύθυνες για τα δημοσιονομικά μέτρα λιτότητας, τα τελευταία εφαρμόζονται κατά κύριο λόγο σε βάρος του βιοτικού επιπέδου των μισθωτών εργαζομένων, των ηλικιωμένων και των φτωχών. Έτσι, η δημοσιονομική κρίση έχει χρησιμοποιηθεί κατά την πρόσφατη περίοδο από την άρχουσα τάξη ως ευκαιρία για την ενίσχυση της κυριαρχίας του κεφαλαίου. Η ιδεολογική ηγεμονία του κεφαλαίου εμφανίζεται τόσο ισχυρή όσο ποτέ, δεδομένου ότι ο πρώτος γύρος του νεοφιλελευθερισμού αντιμετωπίστηκε από τους αντιπάλους του και ιδίως αρκετούς ριζοσπάστες οικονομολόγους ως εσφαλμένη και αναποτελεσματική επιλογή πολιτικής εκ μέρους των κυβερνήσεων και του κεφαλαίου και όχι ως η μόνη δυνατή μορφή που ο σύγχρονος καπιταλισμός μπορεί να υιοθετήσει. Με άλλα λόγια, η πάλη ενάντια στο

---

² Δες Maniatis (2010) για μια συζήτηση της τρέχουσας κρίσης υπό το πρίσμα των μαρξιστικών θεωριών κρίσης.

νεοφιλελευθερισμό μπορεί να είναι αποτελεσματική μόνο αν είναι ένας αγώνας ενάντια στο σύστημα στο σύνολό του και όχι ενάντια σε κάποιες άστοχες ή άδικες πολιτικές.

Σε κάθε περίπτωση, ο ισχυρισμός ότι η εργατική τάξη ευθύνεται για τις δημοσιονομικές ανισορροπίες και τα συσσωρευμένα χρέη των κυβερνήσεων στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στη νότια Ευρώπη επιτάσσει την εξέταση της ταξικής δομής του κρατικού προϋπολογισμού και κατά συνέπεια των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους στις χώρες αυτές.

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό περιέχεται στη βιβλιογραφία της ριζοσπαστικής και μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας γύρω από το ζήτημα του κοινωνικού μισθού (social wage). Με απλά λόγια, η μέτρηση του καθαρού κοινωνικού μισθού για τους μισθωτούς εργαζόμενους σε μια χώρα αφορά τον υπολογισμό του καθαρού οφέλους που λαμβάνουν από τις κρατικές δαπάνες που απευθύνονται σε αυτούς, όταν αφαιρεθούν όλα τα είδη των φόρων που καταβάλλουν οι εργαζόμενοι. Στα επόμενα θα συζητήσουμε εν συντομία τη μεθοδολογία της εκτίμησης του καθαρού κοινωνικού μισθού και θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα μας για την πρόσφατη περίοδο 1995 – 2008. Αλλά πριν από αυτό, είναι διαφωτιστικό να εξετάσουμε τη συνολική δομή των δημόσιων οικονομικών στην Ελλάδα (της χώρας με τα πιο πολυσυζητημένα και γνωστά δημοσιονομικά προβλήματα) σε σχέση με αυτήν της ΕΕ-15, για την πιο πρόσφατη περίοδο 1995-2009. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, τουλάχιστον όσον αφορά την Ελλάδα, είναι τόσο προφανής η πηγή των δημοσιονομικών ανισορροπιών ώστε να αποκαλύπτει προκαταβολικά τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την ακριβή εκτίμηση του καθαρού κοινωνικού μισθού της εργατικής τάξης.

2. Συγκρίνοντας τη φορολογική δομή στην Ελλάδα και την ΕΕ-15, 1995-2009.

Στον πίνακα 1 παρουσιάζεται σε συνοπτική μορφή η δημοσιονομική δομή της ελληνικής οικονομίας σε σχέση με εκείνη της ΕΕ-15 κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαπέντε χρόνων.

Πίνακας 1: Δημόσιες δαπάνες, φόροι και δημόσια ελλείμματα ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ-15 (Μέσος όρος 1995-2009)

	ΕΕ15	Ελλάδα	Διαφορά
1. Δημόσιες δαπάνες / ΑΕΠ	47.8	45.3	-2.5
2. Δημόσια έσοδα / ΑΕΠ	45.5	39.3	-6.2
3. Δημόσιο έλλειμμα / ΑΕΠ	-2.8	-6.0	+3.2
Δημόσιες δαπάνες / ΑΕΠ			
4. Μισθοί δημοσίων υπαλλήλων / ΑΕΠ	10.8	10.9	----
5. Δαπάνες εκπαίδευσης / ΑΕΠ	5.2	2.9	-2.3
6. Δαπάνες υγείας / ΑΕΠ	6.4	4.4	-2.0
7. Δαπάνες κοινωνικής προστασίας / ΑΕΠ	18,8	17,2	-1.6
8. Τόκοι δημοσίου χρέους/ ΑΕΠ	3.6	6.6	+3.0
9. Γενικές δαπάνες κυβέρνησης / GDP	7.1	10.6	+3.5
10. Άμυνα / GDP	1.6	2.6	+1.0
Φόροι / ΑΕΠ			
11. Συνολικά έσοδα από φόρους και εισφορές στην	41.3	34.1	-7.2

κοινωνική ασφάλιση / ΑΕΠ			
12. Φορολογικά έσοδα / ΑΕΠ	27.2	21.2	-6.0
13. Σύνολο (πραγματικών και τεκμαρτών) εισφορών στην κοινωνική ασφάλιση / ΑΕΠ	14.3	12.9	-1.4
14. Φόροι επί του εισοδήματος, πλούτου, κλπ / ΑΕΠ	13,2	8,0	-5.2
15. Φόροι εισοδήματος / ΑΕΠ	12.3	7.6	-4.7
16. Φόροι προσωπικού εισοδήματος / ΑΕΠ	9.7	4.5	-5.2
17. Φόροι κερδών Α.Ε. / ΑΕΠ	2.8	2.9	----
18. Έμμεσοι φόροι / ΑΕΠ	13.7	13.0	-0.7

Πηγή: Eurostat, Government finance statistics.

Το πιο σημαντικό στοιχείο που ξεχωρίζει από τη σύγκριση είναι το εξής: συγκρίνοντας την κατάσταση στην Ελλάδα με εκείνη στην ΕΕ-15 είναι προφανές ότι τα δημοσιονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το ελληνικό κράτος δεν οφείλονται στις υπερβολικές δημόσιες δαπάνες αλλά στα ανεπαρκή φορολογικά έσοδα. Είναι προφανές από τον πίνακα 2 παρακάτω ότι οι δαπάνες της κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν μικρότερες στην Ελλάδα σε σύγκριση με το μέσο όρο για τις χώρες της ΕΕ-15 σε κάθε έτος, εκτός από ένα για τα τελευταία δεκαπέντε έτη. Κατά μέσο όρο η διαφορά αυτή ισοδυναμεί με -2,5% του ΑΕΠ, με μια τάση για σύγκλιση κατά τη διάρκεια του τελευταίου μέρους της περιόδου.

Πίνακας 2: Δημόσιες δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ, την Ελλάδα και την ΕΕ-15 1995-2009

ΕΤΟΣ	ΕΕ-15	Ελλάδα
1995	52,4	45,7
1996	50,1	44,1
1997	48,5	44,9
1998	47,5	44,3
1999	47,0	44,4
2000	45,4	46,7
2001	46,4	45,3
2002	46,8	45,1
2003	47,5	44,7
2004	47,1	45,4
2005	47,2	43,8
2006	46,6	43,2
2007	46,0	45,0
2008	47,3	46,8
2009	51,2	50,4
Μέσος όρος	47.8	45.3

Πηγή: Eurostat, Government finance statistics.

Αντίθετα, τόσο τα συνολικά έσοδα όσο και οι συνολικοί φόροι ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα είναι 6-7% χαμηλότερα από ότι στην ΕΕ-15 κατά μέσο όρο για την ίδια περίοδο. Στην πραγματικότητα, το τεράστιο έλλειμμα του 2009 που τόσο πολύ σχολιάστηκε διεθνώς ήταν κυρίως το αποτέλεσμα της σημαντικής πτώσης των εσόδων

(παράλληλα με την αύξηση των δαπανών λόγω της ύφεσης και τις εκλογές αυτού του έτους), τα οποία ως ποσοστό του ΑΕΠ σημειώνουν σχεδόν τη χαμηλότερη τιμή τους για τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια (βλέπε πίνακα 3).

Πίνακας 3: Δημόσια έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ, στην Ελλάδα και την ΕΕ-15, 1995-2009

ΕΤΟΣ	ΕΕ-15	Ελλάδα
1995	45,6	36,7
1996	46,4	37,4
1997	46,6	39,0
1998	46,2	40,5
1999	46,7	41,3
2000	46,2	43,0
2001	45,4	40,9
2002	45,0	40,3
2003	45,0	39,0
2004	44,6	38,0
2005	44,9	38,5
2006	45,4	39,3
2007	45,5	39,7
2008	45,0	39,1
2009	44,5	36,9
Μέσος όρος	45.5	39.3

Σε γενικές γραμμές, κρατικές δαπάνες στην Ελλάδα ελαφρώς κάτω του μέσου όρου της ΕΕ-15, σε συνδυασμό με σημαντικά κάτω του μέσου όρου της Ευρώπης έσοδα (σε μια Ευρώπη που βρίσκεται ελαφρώς σε δημοσιονομικό έλλειμμα) παράγουν τα μεγάλα και συνεχή δημόσια ελλείμματα (με ετήσιο μέσο όρο 6% του ΑΕΠ έναντι 2,8% στην ΕΕ-15 όπως φαίνεται στον πίνακα 4). Τα εν λόγω ελλείμματα σημαίνουν τη συσσώρευση περισσότερου χρέους σε ένα ήδη υψηλό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ στην αρχή της περιόδου. Η εξυπηρέτηση αυτού του χρέους απαιτούσε όλο και περισσότερο πληρωμές τόκων (κατά μέσο όρο 6.6% του ΑΕΠ δηλαδή όσο περίπου και το μέσο ετήσιο έλλειμμα της περιόδου) συμβάλλοντας στην περαιτέρω αύξηση των κρατικών δαπανών και απορροφώντας ένα μεγάλο μέρος των δημοσίων εσόδων.

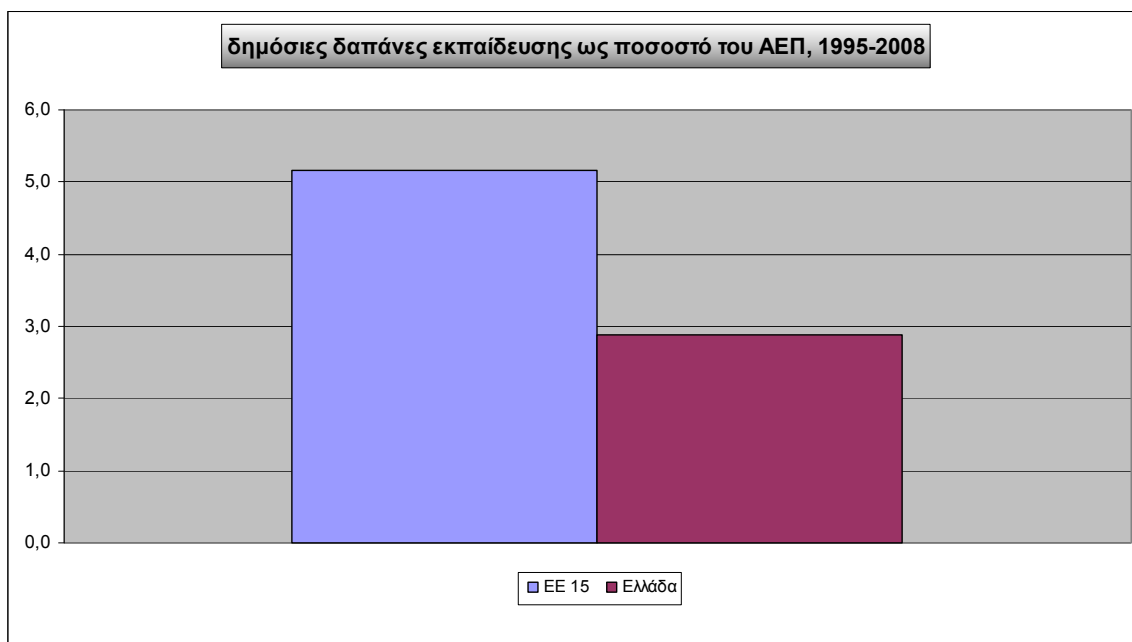
Πίνακας 4: Δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ, στην Ελλάδα και την ΕΕ-15 1995-2009

ΕΤΟΣ	ΕΕ-15	Ελλάδα
1995	-7,5	-9,1
1996	-4,2	-6,6
1997	-2,7	-5,9
1998	-2,3	-3,8
1999	-1,4	-3,1
2000	0,0	-3,7
2001	-1,9	-4,4
2002	-2,6	-4,8
2003	-3,1	-5,7

2004	-3,0	-7,4
2005	-2,6	-5,3
2006	-1,3	-3,8
2007	-0,6	-5,4
2008	-2,0	-7,7
2009	-6,3	-13,5
Μέσος όρος	-2.8	-6.0

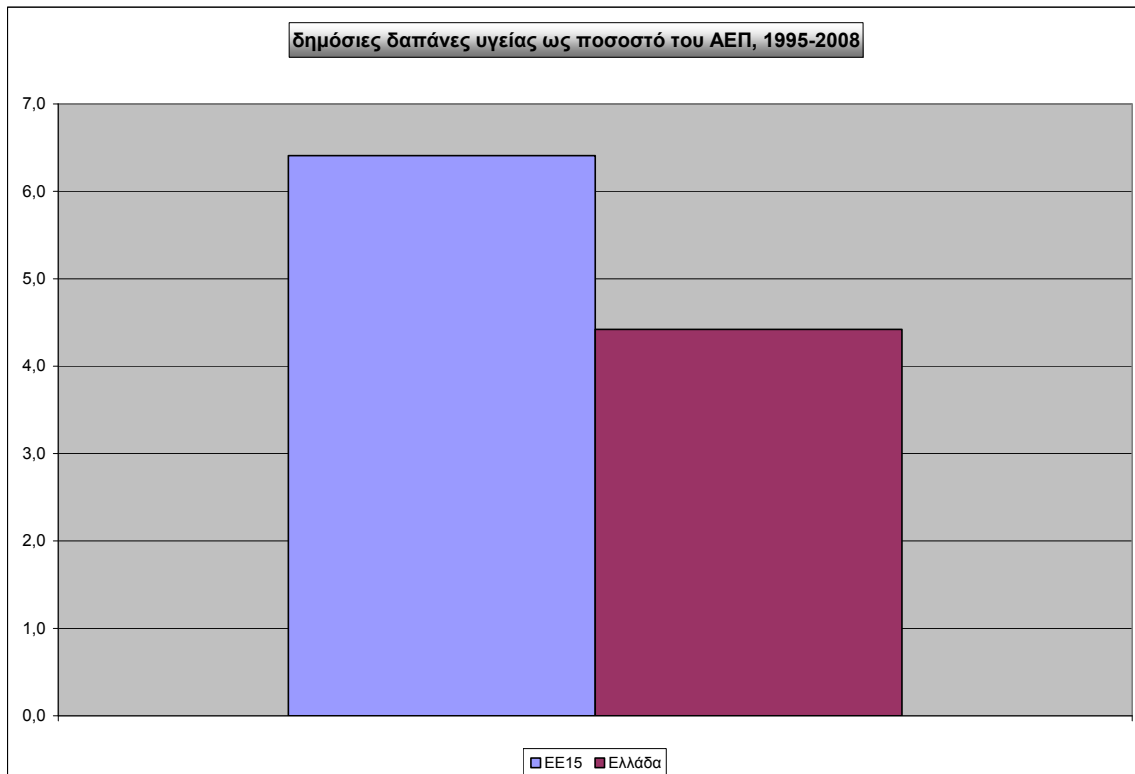
Πιο συγκεκριμένα τώρα, εξετάζοντας τη διάρθρωση των κρατικών δαπανών και της φορολογίας στην Ελλάδα σε σύγκριση με την ΕΕ-15 παρατηρούμε τα εξής χαρακτηριστικά:

Πρώτον, το ελληνικό κράτος δαπανά για μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων το ίδιο ποσοστό του ΑΕΠ που δαπανούν οι χώρες της ΕΕ-15, ούτε περισσότερο, ούτε λιγότερο. Τα επιχειρήματα για πολυάριθμο ή δαπανηρό δημόσιο τομέα, αιτία των δημοσίων ελλειμμάτων, τουλάχιστον όσον αφορά τις αμοιβές των δημοσίων υπαλλήλων δεν ευσταθούν. Δεύτερο, στους παραδοσιακούς τομείς δραστηριοτήτων του κράτους πρόνοιας και συγκεκριμένα στην υγεία την εκπαίδευση και τις δαπάνες κοινωνικής ασφάλισης και προστασίας η Ελλάδα υστερεί σοβαρά σε σχέση με τις δαπάνες της ΕΕ-15 κατά την περίοδο αυτή (βλ. και διαγράμματα 1 και 2).

Διάγραμμα 1: Δημόσιες δαπάνες για εκπαίδευση ως ποσοστό του ΑΕΠ, Ελλάδα και ΕΕ-15, 1995-2008.

Οι διαφορές στις δαπάνες για υγεία και εκπαίδευση είναι αρκετά έντονες, ενώ οι δαπάνες για κοινωνική ασφάλιση και προστασία που ήταν χαμηλότερες στην Ελλάδα περίπου τέσσερις έως πέντε ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ στην αρχή της περιόδου, φαίνεται να έχουν κλείσει το χάσμα στα τελευταία έτη της περιόδου ακόμη και ξεπερνώντας την ΕΕ-15 κατά μέσο όρο.

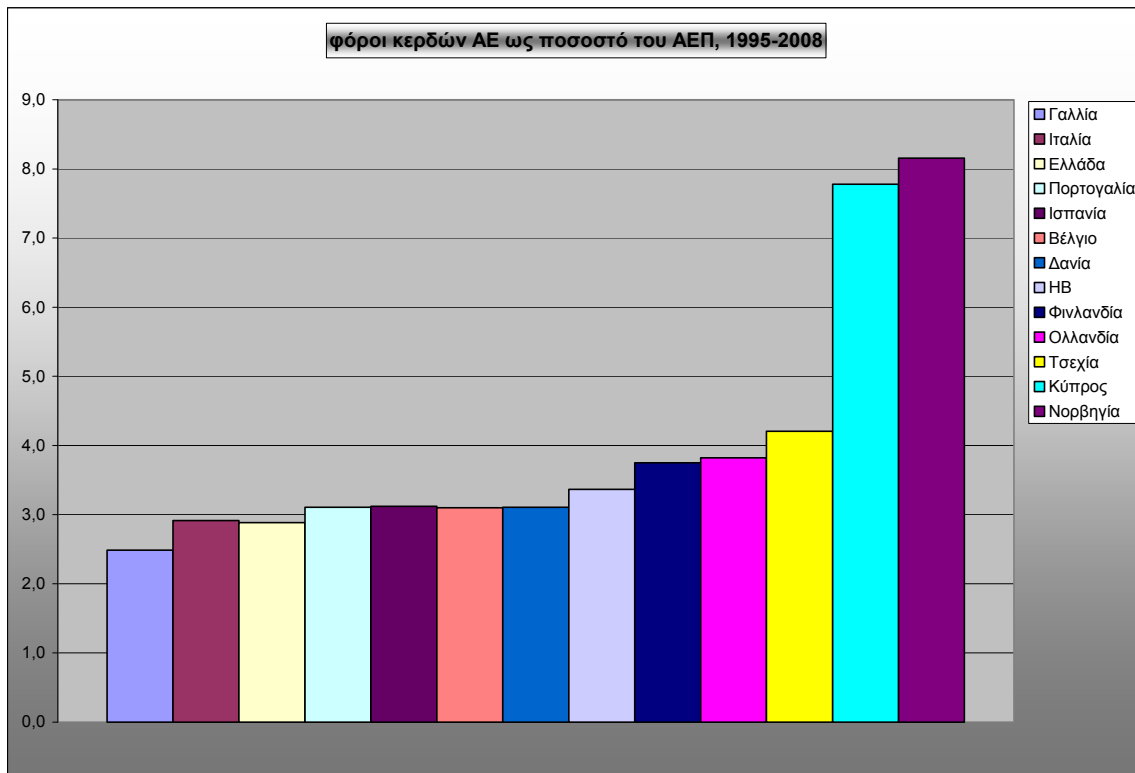
Διάγραμμα 2: Δημόσιες δαπάνες για υγεία ως ποσοστό του ΑΕΠ, Ελλάδα και ΕΕ-15, 1995-2008.

Τρίτο, στην πλευρά των δαπανών, είναι οι δραστηριότητες εκείνες που παραδοσιακά συνδέονται με την κρατική γραφειοκρατία, την καταστολή, τις στρατιωτικές δαπάνες (οι γενικές δημόσιες δαπάνες, οι δαπάνες για το νομικό σύστημα, τα δικαστήρια, τη δημόσια τάξη και την άμυνα³), όπου το ελληνικό κράτος ξοδεύει πολύ περισσότερο από ό, τι κατά μέσο όρο οι χώρες της ΕΕ-15. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με τις υπερβολικά υψηλές δαπάνες για τόκους επί του συσσωρευμένου χρέος (6,6% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο σε σύγκριση με το 3,6% για την ΕΕ-15) φωτίζει μια άλλη πτυχή του ελληνικού κράτους πρόνοιας, δηλαδή το σχετικά χαμηλό ποσοστό των πραγματικών κοινωνικών δαπανών σε σχέση στο σύνολο των κρατικών δαπανών.

Τέταρτο, στην πλευρά των φόρων, είναι εμφανές από τον πίνακα 1 ότι είναι η σημαντικά χαμηλότερη άμεση φορολογία στο εισόδημα (και τον πλούτο) των νοικοκυριών στην Ελλάδα σε σχέση με την ΕΕ-15 που είναι υπεύθυνη για τα χαμηλά έσοδα του κράτους και τα ελλείμματα του δημόσιου προϋπολογισμού. Αυτό συμβαίνει επειδή οι εισφορές στην κοινωνική ασφάλιση καθώς και οι έμμεσοι φόροι ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα έφτασαν σχεδόν να συμβαδίζουν με τον μέσο όρο της ΕΕ-15 το 2008, παρά το γεγονός ότι ήταν σημαντικά χαμηλότεροι των ευρωπαϊκών στην αρχή της

³ Όπως εξηγούμε παρακάτω στη συζήτηση για την εμπειρική μεθοδολογία που ακολουθείται για τον υπολογισμό του καθαρού κοινωνικού μισθού, αυτές οι δαπάνες δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι δημιουργούν αξίες χρήσης που επιδρούν θετικά στο βιοτικό επίπεδο της εργατικής τάξης.

περιόδου. Οι φόροι στην ακίνητη περιουσία είναι αμελητέοι, και οι φόροι επί των κερδών των ανωνύμων εταιρειών φαίνεται να είναι παραπλήσιοι στην Ελλάδα και την ΕΕ-15, αν και η σύγκριση αφορά την τελευταία τετραετία, τη μόνη περίοδο για την οποία υπάρχουν στοιχεία για ολόκληρη την ΕΕ-15. Στην πραγματικότητα, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 3 η φορολογία των επιχειρήσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα είναι από τις χαμηλότερες στην Ευρώπη κατά μέσο όρο για τα τελευταία δεκαπέντε έτη.

Διάγραμμα 3: Φόροι κερδών ανωνύμων εταιρειών ως ποσοστό του ΑΕΠ, μέσος όρος 1995-2008, επιλεγμένες χώρες.

Πέμπτο, συνοπτικά, στην υστέρηση των φόρων εισοδήματος στην Ελλάδα σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ-15 (5,2% του ΑΕΠ), συνδυασμένη με την υστέρηση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης (1,2% του ΑΕΠ) οφείλεται κατά κύριο λόγο το μέσο ετήσιο έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού της τάξης του 6 % του ΑΕΠ στην Ελλάδα για την περίοδο 1995-2009.

Έτσι, το ζήτημα του ποια κοινωνική τάξη πληρώνει τις κοινωνικές δαπάνες στην Ελλάδα δεν είναι τόσο δύσκολο να απαντηθεί ακόμη και με μια επιφανειακή εξέταση της δομής των δημόσιων οικονομικών της. Αυτό το ζήτημα εξετάζουμε πιο λεπτομερειακά στα επόμενα.

3. Η βιβλιογραφία και η εμπειρική μεθοδολογία υπολογισμού του καθαρού κοινωνικού μισθού

Κατά τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια, αρκετές μελέτες έχουν εμφανιστεί στη σχετική βιβλιογραφία, οι οποίες προσπαθούν να εκτιμήσουν το καθαρό όφελος που λαμβάνουν οι εργαζόμενοι όταν από τις κρατικές δαπάνες, που απευθύνονται σε αυτούς αφαιρεθούν οι φόροι που καταβλήθηκαν. (Shaikh, 1984, 2003, Shaikh and Tonak , 1987, 1994, 2000, Tonak, 1987, Miller, 1989, 1992, Guerrero, 1992, Sepehri and Chernomas, 1992, Akram-Lodhi, 1996, Fazeli, 1996, Maniatis, 2003, Freeman, 1991, Fazeli and Fazeli , 2009, Reveley, 2006). Αν και ακόμη εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες αντιφάσεις στην εμπειρική μεθοδολογία που εφαρμόζεται στις μελέτες για ορισμένες χώρες, σε γενικές γραμμές έχει δημιουργηθεί ένα κοινό μεθοδολογικό πλαίσιο το οποίο και χρησιμοποιούμε παρακάτω στην περίπτωση της Ελλάδας.

3.1. Μέτρηση του καθαρού κοινωνικού μισθού

Στον πίνακα 5 που ακολουθεί συνοψίζεται η ορολογία της συζήτησης γύρω από τον καθαρό κοινωνικό μισθό.

Πίνακας 5: Ορολογία Καθαρού Κοινωνικού Μισθού

Καθαρός κοινωνικός μισθός (nsw) = οφέλη εργατικής τάξης (lb) – φόροι εργατικής τάξης (lt)

$$nsw = lb - lt$$

Λόγος οφελών εργατικής τάξης (lbr) = οφέλη εργατικής τάξης (lb) / μισθοί και ημερομίσθια (ec) ή ΑΕΠ (GDP)

$$lbr = lb / ec \text{ (GDP)}$$

Λόγος φόρων εργατικής τάξης (ltr) = φόροι εργατικής τάξης (lt) / μισθοί και ημερομίσθια (ec) ή ΑΕΠ (GDP)

$$ltr = lt / ec \text{ (GDP)}$$

Λόγος καθαρού κοινωνικού μισθού (nswr') = Καθαρός κοινωνικός μισθός (nsw) / μισθοί και ημερομίσθια (ec)

ή

Λόγος καθαρού κοινωνικού μισθού (nswr) = καθαρός κοινωνικός μισθός (nsw) / ΑΕΠ (GDP)

$$nswr' = nsw / ec$$
$$nswr = nsw / GDP$$

Γενική Μεθοδολογία

Στη μέτρηση του καθαρού κοινωνικού μισθού ακολουθούμε τη μεθοδολογία που

αναπτύχθηκε από τους Shaikh and Tonak (1987, 1994, 2000) προσαρμοσμένη στην περίπτωση της υπόθεσης της επίπτωσης των έμμεσων φόρων προκειμένου να καταστούν τα αποτελέσματα μας συγκρίσιμα με αυτά από παρόμοιες μελέτες για άλλες αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές οικονομίες.

Πιο συγκεκριμένα, αν θεωρήσουμε ότι η κοινωνία αποτελείται μόνο από κεφάλαιο (ιδιοκτήτες) και εργασία (μισθωτοί εργαζόμενοι), το καθαρό εθνικό εισόδημα κατανέμεται στην αμοιβή της εργασίας (μισθοί και ημερομίσθια) και την αμοιβή του κεφαλαίου (εισοδήματα περιουσίας, property income). Το κράτος τροποποιεί τη συγκεκριμένη αρχική κατανομή, καθώς φορολογεί όλα τα αγοραία εισοδήματα και χρησιμοποιεί ορισμένα από αυτά τα έσοδα προκειμένου να δημιουργηθούν υπηρεσίες υγείας, αναψυχής, εκπαίδευσης, πολιτισμού και να πληρωθούν συντάξεις, επιδόματα ανεργίας και οι λοιπές μεταβιβάσεις που αποτελούν μέρος του συνολικού βιοτικού επιπέδου των ενεργών και των συνταξιούχων εργαζομένων. Ο καθαρός κοινωνικός μισθός εκφράζει τον τρόπο με τον οποίο το αρχικό μερίδιο της εργασίας επηρεάζεται από τις δραστηριότητες αυτές. Είναι προφανές από τα παραπάνω ότι υπάρχουν τρία κρίσιμα ζητήματα για τη μέτρηση του καθαρού κοινωνικού μισθού, ο ορισμός αυτού που οι Shaikh and Tonak ονομάζουν "εργαζόμενος πληθυσμός", που χρησιμοποιείται ως εμπειρική προσέγγιση της εργατικής τάξης, η εκτίμηση του τμήματος των συνολικών κρατικών δαπανών που γίνεται οφέλη της εργατικής τάξης είτε με τη μορφή του χρηματικού εισοδήματος (π.χ. επιδόματα ανεργίας, συντάξεις, κλπ.) είτε με τη μορφή της συλλογικής κατανάλωσης (π.χ. παιδεία, υπηρεσίες υγείας κ.λπ.) και η εκτίμηση του τμήματος των συνολικών φόρων που καταβάλλονται από την εργατική τάξη.

Ο εργαζόμενος πληθυσμός: Ο ορισμός του εργαζόμενου πληθυσμού περιλαμβάνει όλους τους μισθωτούς και τους εξαρτώμενους από αυτούς, καθώς και τους συνταξιούχους οι οποίοι ανήκαν στους μισθωτούς στην οικονομικά ενεργό ζωή τους. Στην πραγματικότητα, αυτός ο ορισμός της εργατικής τάξης περιλαμβάνει τα άτομα τα οποία εξαρτώνται, εξαρτιόνταν ή θα εξαρτηθούν κυρίως από την πώληση της εργασιακής τους δύναμης για την αναπαραγωγή τους. Το καθαρό αποτέλεσμα της δημοσιονομικής πολιτικής επί των αγοραίων εισοδημάτων αυτού του πληθυσμού (δηλαδή ο καθαρός κοινωνικός μισθός), και το μέγεθος του σε σχέση με τους συνολικούς μισθούς ή το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (δηλαδή ο λόγος του καθαρού κοινωνικού μισθού) εκφράζουν την κρατική επίδραση στο βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού αυτού. Αυτός ακριβώς είναι ο ορισμός της εργατικής τάξης που υιοθετήθηκε σε όλες τις παρόμοιες μελέτες (βλ. Shaikh and Tonak, 1994, σ. 356, Akram-Lodhi, 1996, σελ. 181, Sepehri and Chernomas, 1992, σ. 75), δεδομένου ότι επικεντρώνονται στον τρόπο με τον οποίο αλλάζει η κατανομή του καθαρού εθνικού εισοδήματος που επιβάλλει η αγορά μεταξύ κεφαλαίου και της μισθωτής εργασίας, μέσω του κράτους. Η υιοθέτηση αυτού του ορισμού της εργατικής τάξης στο πλαίσιο της ελληνικής οικονομίας σημαίνει ότι οι αγρότες εξαιρούνται από τον πληθυσμό για τον οποίο μετριέται η αναδιανεμητική επίδραση του κράτους πρόνοιας. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τουλάχιστον ένα τμήμα του αγροτικού πληθυσμού θα πρέπει να συμπεριληφθεί στον ορισμό της εργατικής τάξης. Ωστόσο, οι μικροί ανεξάρτητοι παραγωγοί εξαιρούνται από τον ορισμό της εργατικής τάξης στη μελέτη αυτή για δύο λόγους. Ο πρώτος έχει να κάνει με τη φύση της χρησιμοποιούμενης μεθοδολογίας, η οποία εστιάζει στη διανεμητική πάλη ανάμεσα στο κεφάλαιο και τη μισθωτή εργασία και τον τρόπο που το κράτος επηρεάζει τους αγοραίους μισθούς και τα κέρδη. Ο δεύτερος λόγος είναι πρακτικός και έχει να κάνει με

την έλλειψη επαρκών και αξιόπιστων στοιχείων για τον αριθμό και το εισόδημά των ανεξάρτητων αγροτοπαραγωγών κατά τη διάρκεια ολόκληρης της περιόδου, και άλλα στοιχεία που θα μας επέτρεπαν να εκτιμήσουμε τα τμήματα των κρατικών δαπανών που κατευθύνονται προς αυτούς καθώς και τους φόρους που καταβάλλουν κάθε χρόνο. Αυτός ο αποκλεισμός καθιστά τις διεθνείς συγκρίσεις του καθαρού κοινωνικού μισθού για τους μισθωτούς εργαζόμενους συνεπέστερες αλλά δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι η συνολική αναδιανεμητική επίδραση των δημοσιονομικών πολιτικών στην Ελλάδα μπορεί να είναι κάπως διαφορετική από αυτή που αναφέρεται παρακάτω.

Κατανομή των κρατικών δαπανών στους μισθωτούς εργαζόμενους: Οι Εθνικοί Λογαριασμοί ταξινομούν τις συνολικές δημόσιες δαπάνες, σε δημόσια κατανάλωση, επιδοτήσεις, καθαρές μεταβιβάσεις προς τα νοικοκυριά, καθαρές μεταβιβάσεις στο εξωτερικό, δημόσιες επενδύσεις και τόκους επί του δημοσίου χρέους. Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις ομάδες κρατικών δαπανών, σύμφωνα με τη συνάφειά τους με το εισόδημα και την κατανάλωση της εργατικής τάξης.

Η ομάδα I περιλαμβάνει δημόσιες δαπάνες για μεταβιβάσεις και κοινωνική κατανάλωση που απευθύνονται προς το σύνολο του πληθυσμού, δηλαδή δαπάνες για υγεία, εκπαίδευση, αναψυχή, πολιτισμό, κοινωνική ασφάλιση και πρόνοια από τις δημόσιες καταναλωτικές δαπάνες και μεταβιβάσεις υγείας και παιδείας από την κατηγορία των καθαρών μεταβιβάσεων προς τα νοικοκυριά. Για να προσδιοριστεί το μέρος αυτών των δαπανών που γίνεται εισόδημα και κατανάλωση της εργατικής τάξης, τις πολλαπλασιάζουμε επί το ποσοστό των απασχολούμενων μισθωτών στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό.

Η ομάδα II περιλαμβάνει κρατικές δαπάνες, που απευθύνονται αποκλειστικά προς τους μισθωτούς, επιδοτώντας το εισόδημα και την κατανάλωσή τους. Αυτές περιλαμβάνουν τις συντάξεις των πρώην μισθωτών (αφαιρούμε από το σύνολο των συντάξεων, όπως αναγράφονται στον Εθνικών Λογαριασμών τις συντάξεις που καταβάλλονται στους γεωργούς, τους εμπόρους, τους δικηγόρους, άλλους ανεξάρτητους επαγγελματίες, αυτοαπασχολούμενους και τις μικρές επιχειρήσεις, όπως αναφέρονται στις ετήσιες εκδόσεις του Κοινωνικού Προϋπολογισμού) επιδόματα ανεργίας, επιδόματα εργατικών ατυχημάτων, οικογενειακά επιδόματα καθώς και τις δαπάνες στέγασης από την κατηγορία δημόσιες επενδύσεις.

Η ομάδα III περιλαμβάνει όλες τις δαπάνες που δεν μπορούν να θεωρηθούν εισόδημα ή κατανάλωση για την εργατική τάξη, όπως οι δημόσιες καταναλωτικές δαπάνες για γενική διοίκηση, δικαιοσύνη, αστυνομία, άμυνα. Όλες τους αντιπροσωπεύουν κόστη για την αναπαραγωγή του συστήματος. Το ίδιο συμβαίνει και για μεταβιβάσεις όπως οι συντάξεις πολέμου, οι καθαρές μεταβιβάσεις στο εξωτερικό, οι επιδοτήσεις στις επιχειρήσεις και οι πληρωμές για τόκους του δημοσίου χρέους που σε μεγάλο βαθμό δεν αφορούν τον εργαζόμενο πληθυσμό. Το άθροισμα των οφελών της εργατικής τάξης που προέρχονται από κρατικές δαπάνες της Ομάδας I και της Ομάδας II μας δίνει το σύνολο των οφελών της εργατικής τάξης που προέρχεται από κρατικές δαπάνες για κάθε έτος.

Πίνακας 6: Κατανομή των οφελών από τις κρατικές δαπάνες για την εργατική τάξη

Κατηγορίες δημοσίων δαπανών ταξινομημένες κατά οικονομική λειτουργία	Οφέλη εργατικής τάξης
--	-----------------------

A. Δημόσια κατανάλωση	
1. Γενικές δημόσιες υπηρεσίες	---
2. Άμυνα	---
3. Δημόσια Τάξη	---
4. Εκπαίδευση	Μερίδιο εργασίας
5. Υγεία	Μερίδιο εργασίας
6. Κοινωνική ασφάλιση και πρόνοια	Μερίδιο εργασίας
7. Κατοικία	100% ή Μερίδιο εργασίας
8. Αναψυχή, πολιτισμός, θρησκεία	Μερίδιο εργασίας
9. Οικονομικές υπηρεσίες	---
9α. Ενέργεια και καύσιμα	
9β. Γεωργία, ξυλεία, αλιεία	
9γ. Ορυχεία, μεταποίηση, κατασκευές	
9δ. Μεταφορές και τηλεπικοινωνίες	Μερίδιο εργασίας
9ε. Άλλες οικονομικές υπηρεσίες	
10. Άλλες λειτουργίες	
B. Επιδοτήσεις	
Επιδοτήσεις σε επιχειρήσεις	-----
Γ. Τρέχουσες μεταβιβάσεις σε νοικοκυριά	
1. Συντάξεις	100% ή Μερίδιο εργασίας
2. Επιδόματα ανεργίας	100%
3. Οικογενειακά επιδόματα	100% ή Μερίδιο εργασίας
4. Επιδόματα ασθένειας	100% ή Μερίδιο εργασίας
5. Μεταβιβάσεις πρόνοιας	100%
Δ. Δημόσια επένδυση	
1. Γενικές δημόσιες υπηρεσίες	-----
2. Άμυνα	-----
3. Κατοικία	Μερίδιο εργασίας

E. Δαπάνες για εισόδημα περιουσίας (property income paid)	
1. Τόκοι	-----
2. Ενοίκια	-----

Κατανομή των συνολικών φόρων στους εργαζόμενους: Όπως φαίνεται στον πίνακα 7 το σύνολο των κρατικών εσόδων μπορεί να ταξινομηθεί σε εννέα κατηγορίες: φόροι προσωπικού εισοδήματος στην κεντρική κυβέρνηση και την τοπική αυτοδιοίκηση, εισφορές στην κοινωνική ασφάλιση, φόροι μισθοδοσίας (payroll taxes), φόροι κερδών Α.Ε., φόροι (ακίνητης) περιουσίας, φόροι κεφαλαίου, έμμεσοι φόροι (κυρίως φόρος προστιθέμενης αξίας) και άλλοι φόροι.

Μπορούμε να διακρίνουμε και πάλι τρεις ομάδες φόρων ανάλογα με τη συνάφειά

τους με το ακαθάριστο εισόδημα από μισθωτή εργασία. Η ομάδα I περιλαμβάνει τους φόρους που απορρέουν εξ ολοκλήρου από το εισόδημα της μισθωτής εργασίας (συνολικές αποδοχές των μισθωτών εργαζομένων και συντάξεις μισθωτών), όπως φόροι εισοδήματος φυσικών προσώπων των μισθωτών και συνταξιούχων και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης των μισθωτών. Σε συμμετρικό τρόπο με τον χειρισμό των συντάξεων παραπάνω αφαιρούμε από το σύνολο των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης που αναφέρονται στους Εθνικούς Λογαριασμούς τις εισφορές που καταβάλλονται από τους εμπόρους, τους δικηγόρους, τους αγρότες, τους αυτοαπασχολούμενους, τους μικρούς εργοδότες και τους άλλους μη μισθωτούς όπως δίνονται στον Κοινωνικό Προϋπολογισμό.

Η ομάδα II περιλαμβάνει τους φόρους που επιβάλλονται στο σύνολο του πληθυσμού, όπως είναι οι άμεσοι φόροι για την τοπική αυτοδιοίκηση και άλλους δημόσιους φορείς, και οι έμμεσοι φόροι. Για να εκτιμηθεί το μέρος τους που καταβάλλεται από την εργατική τάξη πολλαπλασιάζουμε την πρώτη κατηγορία με το μερίδιο των μισθωτών και συνταξιούχων στο σύνολο των φόρων προσωπικού εισοδήματος, και τη δεύτερη κατηγορία με το μερίδιο του άθροισματος των μισθών και συντάξεων των μισθωτών στην ιδιωτική κατανάλωση⁴.

Η ομάδα III περιλαμβάνει φόρους που δεν αφορούν την εργατική τάξη όπως οι φόροι κερδών Α.Ε., οι φόροι ακίνητης περιουσίας που καταβάλλονται κυρίως από εύπορους ιδιώτες, οι φόροι κεφαλαίου, και οι φόροι εισοδήματος φυσικών προσώπων που καταβάλλουν οι αγρότες, έμποροι, βιομήχανοι, ελεύθεροι επαγγελματίες και εισοδηματίες. Το άθροισμα των φόρων της ομάδας I και το εκτιμώμενο τμήμα φόρων που καταβάλλονται από την εργατική τάξη από την ομάδα II μας δίνει τη συνολική φορολόγηση της εργατικής τάξης για κάθε έτος.

Πίνακας 7: Κατανομή των φόρων στην εργατική τάξη

Κατηγορίες φόρων	Φόροι εργατικής τάξης
1. Φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων	Μερίδιο εργασίας
2. Φόροι τοπικής κυβέρνησης (αυτοδιοίκησης)	Μερίδιο εργασίας
3. Φόροι κερδών Α.Ε.	---
4. Εισφορές κοινωνικής ασφάλισης	100%
5. Φόροι μισθοδοσίας	100%
6. Φόροι ακινήτων	---
7. Φόροι κεφαλαίου	---
8. Έμμεσοι φόροι (φόροι κατανάλωσης)	Μερίδιο εργασίας (=μισθοί / προσωπική κατανάλωση)
9. Άλλοι φόροι	Μερίδιο εργασίας

Ο καθαρός κοινωνικός μισθός και ο λόγος καθαρού κοινωνικού μισθού: Η διαφορά μεταξύ των συνολικών οφελών που αποκομίζει από το κράτος και των συνολικών φόρων που καταβάλλονται από την εργατική τάξη είναι ο καθαρός κοινωνικός μισθός. Αυτή η καθαρή μεταβίβαση είναι η καθαρή συνεισφορά του κράτους στο βιοτικό επίπεδο των μισθωτών εργαζομένων και μπορεί να είναι θετική ή αρνητική.

⁴ Υιοθετώντας την καλετσκιανή υπόθεση ότι όλο το εισόδημα των μισθωτών αφιερώνεται στην κατανάλωση και η αποταμίευση τους είναι μηδενική.

Στη δεύτερη περίπτωση πρόκειται για ένα καθαρό φόρο επί της μισθωτής εργασίας. Είναι επίσης χρήσιμο να εκφρασθεί ο καθαρός κοινωνικός μισθός ως ποσοστό κάποιου μακροοικονομικού μεγέθους όπως οι συνολικές αποδοχές των εργαζομένων ή το συνολικό προϊόν (ΑΕΠ) της οικονομίας. Αυτός είναι ο λόγος καθαρού κοινωνικού μισθού και δείχνει τη σημασία της ταξικής αναδιανεμητικής επίδρασης του κρατικού προϋπολογισμού, είτε σε σχέση με το αρχικό αγοραίο εισόδημα της μισθωτής εργασίας είτε σε σχέση με τη συνολική οικονομική επίδοση της χώρας.

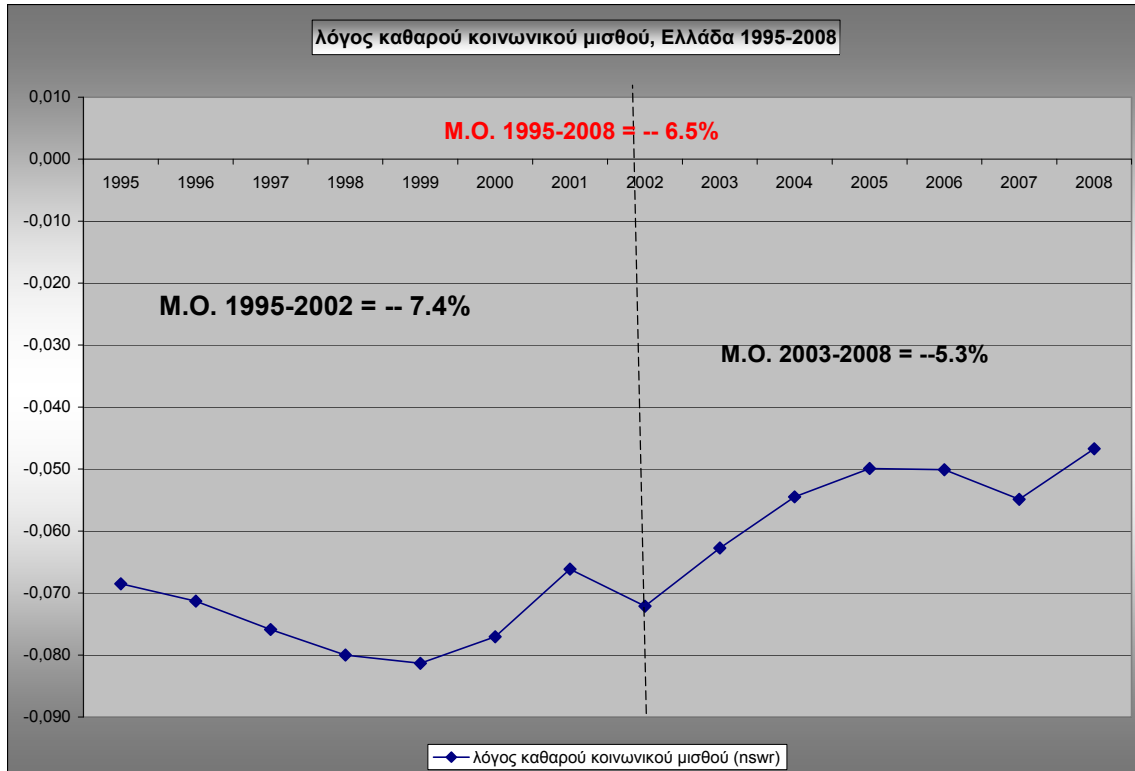
4. Ο καθαρός κοινωνικός μισθός στην Ελλάδα, 1995-2008

Τα αποτελέσματα της εκτίμησης του καθαρού κοινωνικού μισθού ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα για την περίοδο 1995-2008 παρουσιάζονται στον πίνακα 8 και το διάγραμμα 4. Η καθαρή επίδραση του κράτους στο εισόδημα και το βιοτικό επίπεδο της μισθωτής εργασίας στην Ελλάδα ήταν συστηματικά αρνητική (δηλαδή ήταν ένας καθαρός φόρος) για όλα τα έτη της περιόδου.

Πίνακας 8: Ο καθαρός κοινωνικός μισθός ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα (1995-2008)

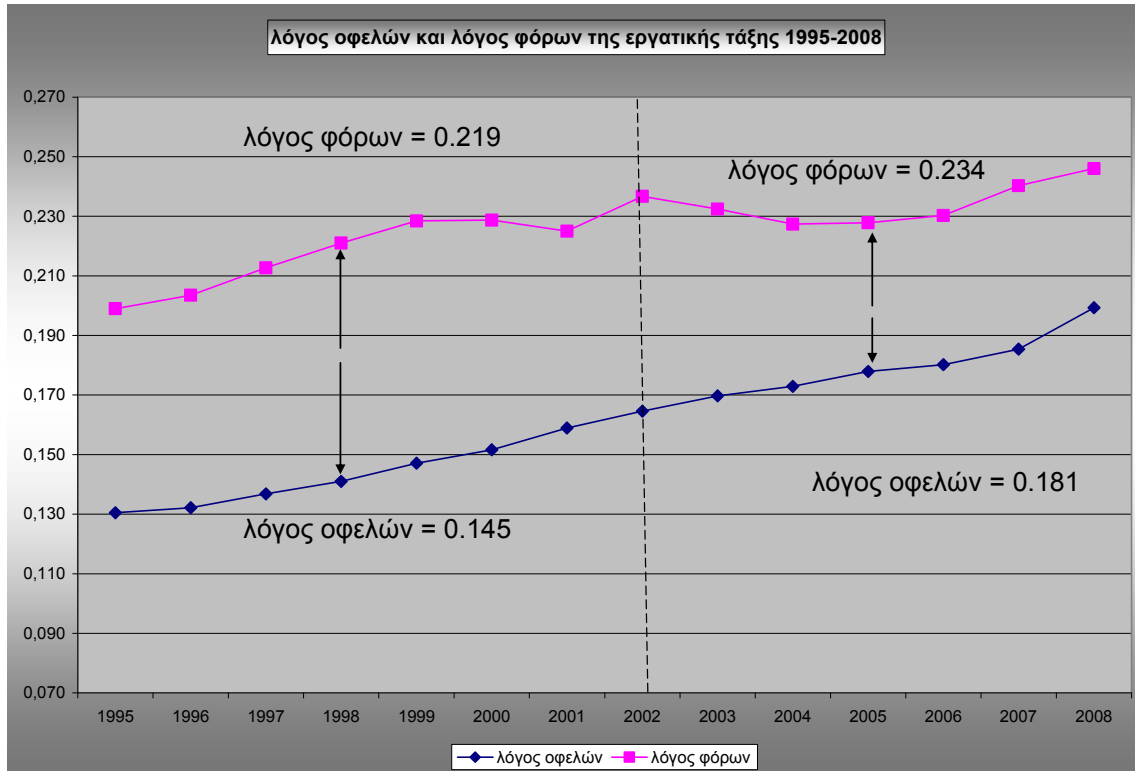
Year	Nsw*/GDP
1995	-0,068
1996	-0,071
1997	-0,076
1998	-0,080
1999	-0,081
2000	-0,077
2001	-0,066
2002	-0,072
2003	-0,063
2004	-0,054
2005	-0,050
2006	-0,050
2007	-0,055
2008	-0,047
Μέσος όρος	-0,065

Η μέση τιμή του λόγου του καθαρού κοινωνικού μισθού για την περίοδο των δεκαεσσάρων ετών ήταν -6.5% του ΑΕΠ ενώ η διαχρονική τάση του ήταν θετική. Επιπλέον, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι κατά το πρώτο μέρος της περιόδου (1995-2002) η μέση τιμή του λόγου ήταν -7.4%, ενώ για το υπόλοιπο της περιόδου (2003-2008) ήταν -5.3% με ανοδική τάση.

Διάγραμμα 4: Ο λόγος καθαρού κοινωνικού μισθού στην Ελλάδα. 1995-2008

Τα αποτελέσματα αυτά για το λόγο του καθαρού κοινωνικού μισθού προκύπτουν από τη συνεχή αύξηση του λόγου οφελών της εργατικής τάξης και στις δύο περιόδους ενώ η άνοδος του λόγου φόρων της εργατικής τάξης επιβραδύνεται κατά τη δεύτερη περίοδο (δες διάγραμμα 5) συντελώντας έτσι στην άνοδο του λόγου του καθαρού κοινωνικού μισθού.

Διάγραμμα 5: Ο λόγος οφελών και ο λόγος φόρων της εργατικής τάξης στην Ελλάδα, 1995-2008

Η αύξηση του λόγου του καθαρού κοινωνικού μισθού κατά το δεύτερο μέρος της περιόδου θα μπορούσε να εξηγηθεί τουλάχιστον εν μέρει, από την πτώση του μεριδίου των μισθών στο εθνικό εισόδημα ή το ΑΕΠ. Ο πίνακας 9 εξηγεί στη συνέχεια πώς ο συνδυασμός των μεταβολών στο μερίδιο των μισθών (το οποίο εκφράζει κατά κάποιον τρόπο τη σχετική δύναμη της μισθωτής εργασίας σε σχέση με το κεφάλαιο στην οικονομία) και στο λόγο του καθαρού κοινωνικού μισθού (που εκφράζει την επιρροή της εργατικής τάξης στο επίπεδο του κράτους) ως ποσοστό των μισθών βοηθά να περιγράψουμε πώς και σε ποια κατεύθυνση μεταβάλλεται η θέση της εργασίας στην οικονομία και στην κοινωνία συνολικά.

Πίνακας 9: Οι μεταβολές του λόγου καθαρού κοινωνικού μισθού ($= nsw / w$) και του μεριδίου μισθών ($= w / GDP$)

$$nswr = nsw / gdp = (nsw/w) * (w/gdp) = nswr' * ws$$

Μερίδιο μισθών = $ws = w / gdp$

	+	-
--	---	---

nswr' =	+	(a) ++	(b) +-
(nsw / w)	-	(c) - +	(d) --

nsw = καθαρός κοινωνικός μισθός, $nswr' = nsw/w =$ λόγος καθαρού κοινωνικού μισθού, μερίδιο μισθών = $ws = w / gdp$

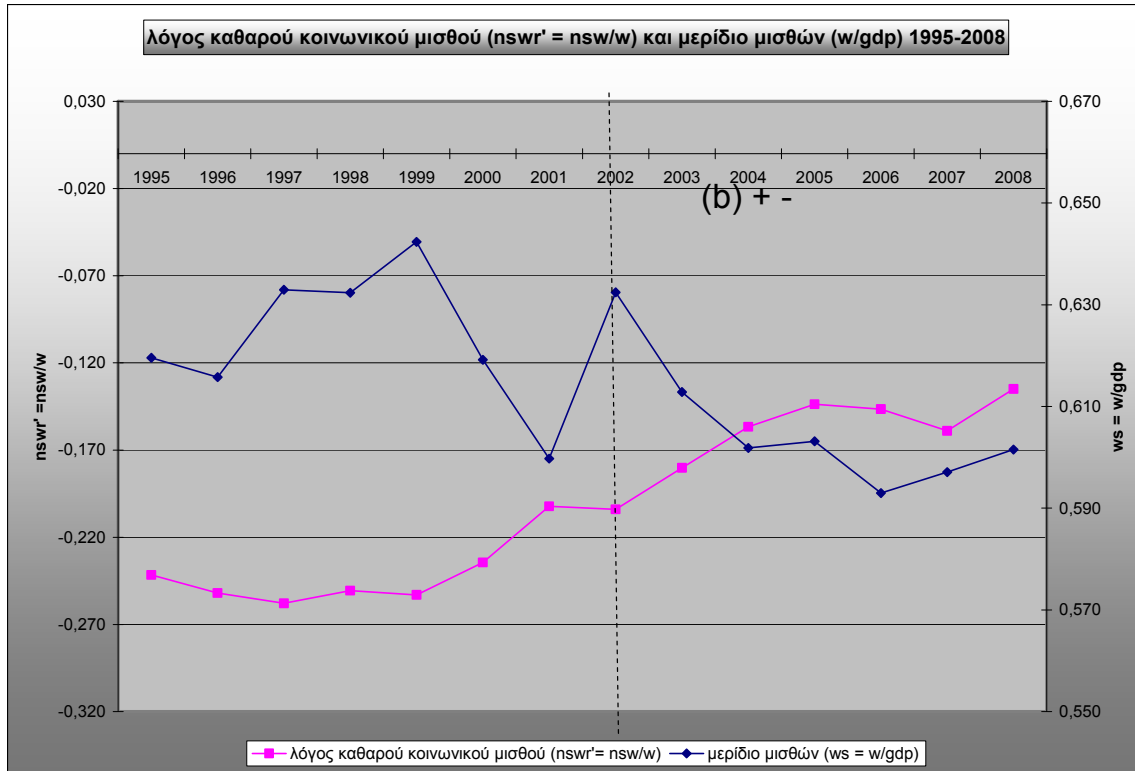
b, c = αύξηση του λόγου καθαρού κοινωνικού μισθού με παράλληλη μείωση του μεριδίου των μισθών και το αντίστροφο. Υποδηλώνουν την αντικυκλική συμπεριφορά του καθαρού κοινωνικού μισθού, ο οποίος μειώνεται με την αύξηση του μεριδίου των μισθών και το αντίστροφο.

a = αύξηση της δύναμης της εργασίας στην οικονομία και την κοινωνία που αντικατοπτρίζεται στο επίπεδο του κράτους. Η εργατική τάξη κερδίζει και στα δύο μέτωπα.

d = οικονομική και κοινωνική πολιτική αναδιάρθρωσης σε όφελος του κεφαλαίου, κατά του εισοδήματος και του βιοτικού επιπέδου της εργατικής τάξης. Η εργατική τάξη χάνει και στα δύο μέτωπα.

Έτσι, η πρώτη περίοδος χαρακτηρίζεται από ένα περισσότερο ή λιγότερο σταθερό μερίδιο μισθών και λόγο καθαρού κοινωνικού μισθού, ενώ το δεύτερο χρονικό διάστημα αντιστοιχεί στην περιοχή β του πίνακα 9. Πρόκειται για μια περίπτωση όπου, καθώς το μερίδιο των μισθών (ws) μειώνεται, οι φόροι της εργατικής τάξης μειώνονται ή επιβραδύνονται, τα οφέλη από τις δημόσιες δαπάνες αυξάνονται και ο λόγος καθαρού κοινωνικού μισθού ($nswr'$) αυξάνεται επίσης κατά αντικυκλικό τρόπο, αντισταθμίζοντας μάλιστα τη μείωση του μεριδίου του μισθών, προδίδοντας στο λόγο του καθαρού κοινωνικού μισθού ως ποσοστό του ΑΕΠ (διάγραμμα 4), ανοδική τάση.

Διάγραμμα 6: Λόγος καθαρού κοινωνικού μισθού (nsw/w) και μερίδιο των μισθών, Ελλάδα 1995-2008.

5. Επίλογος

Είναι σαφές από την εμπειρική ανάλυση της αναδιανεμητικής λειτουργίας του κράτους στην Ελλάδα, ότι η εργατική τάξη δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για τις δημοσιονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει η χώρα. Οι κοινωνικές παροχές και οι συντάξεις των μισθωτών εργαζομένων χρηματοδοτούνται εξ ολοκλήρου από τους φόρους τους, ενώ παράλληλα επιδοτούν τις διάφορες κρατικές λειτουργίες που είτε ωφελούν άμεσα το κεφάλαιο είτε αποσκοπούν στη δημιουργία των υλικών και ιδεολογικών όρων για την απρόσκοπτη αναπαραγωγή του συστήματος. Η επιδότηση αυτή του κράτους από τους μισθωτούς εργαζόμενους είναι της τάξης του 6.5% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο⁵, που καθόλου συμπτωματικά είναι σχεδόν ίση με τις πληρωμές για τόκους του δημοσίου χρέους για την ίδια περίοδο (6.6% του ΑΕΠ). Μπορεί το δημόσιο έλλειμμα των τελευταίων χρόνων να οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά στην πληρωμή των τόκων του δημοσίου χρέους, αλλά το πρωτογενές ισοζύγιο δαπανών και εσόδων οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην καθαρή φορολόγηση και συνεισφορά των μισθωτών. Είναι προφανές ότι οποιαδήποτε κυβέρνηση προέρχονταν από την εργατική τάξη και ήθελε να εκφράσει τα συμφέροντα της θα είχε σαν πρώτο της μέλημα τη μη αναγνώριση

⁵ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο μέσος όρος του λόγου του καθαρού κοινωνικού μισθού για την περίοδο 1958-1995 ήταν σχεδόν ίσος με αυτόν της περιόδου που εξετάζουμε εδώ, δηλαδή -6.4% του αναθεωρημένου ΑΕΠ.

του δημόσιου χρέους. Στην πράξη βέβαια, με αφορμή τη δημοσιονομική κρίση παρατηρούμε την ακόμη μεγαλύτερη επιβάρυνση των μισθωτών εργαζομένων και συνταξιούχων, την αισθητή χειροτέρευση του βιοτικού τους επιπέδου και τη διάλυση ακόμη και αυτού του ημιτελούς και αναποτελεσματικού κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα.

References

- Akram-Lodhi, H. 1996. The public finances of the United Kingdom: a re-interpretation. *International Review of Applied Economics* 10 (2): 173-193.
- Bowles, S. and Gintis, H. 1982a. The crisis of liberal democratic capitalism: the case of the United States. *Politics and Society* 11(1): 51-93.
- Bowles, S. and Gintis, H. 1982b. The welfare state and long-term economic growth: marxian, neoclassical and keynesian approaches. *American Economic Review* 72 (2): 341-345.
- Esping-Andersen, G. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Eurostat.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/data/database
- Fazeli, R. 1996. *The Economic Impact of the Welfare State and the Social Wage: the British Experience*. Brookfield: Avebury.
- Fazeli, R. and Fazeli, R. 2009. The Economic Impact of the Welfare State and the Social Wage on the Working Population, *Forum for Social Economics*.
- Freeman, A. 1991. National accounts in value terms: the social wage and profit rate in Britain, 1950-1986 In *Quantitative Marxism* ed. P. Dunne, pp. 84-106, London: Polity Press.
- Glyn, A. 1975. Notes on the profit squeeze, *Bulletin of the Conference of Socialist Economists*, 4: 1-11.
- Glyn, A. 2006. *Capitalism Unleashed*. Oxford University Press, Oxford.
- Glyn, A. and Sutcliffe, T. 1972. *British capitalism, workers and the profit squeeze*. Harmondsworth: Penguin
- Gough, I. 1979. *The political economy of the welfare state*. London: Macmillan
- Guerrero, D. 1992. Labor, capital and state redistribution: the evolution of net taxes in Spain (1870-1987). *International Journal of Political Economy* 22 (3): 46-71.
- Maniatis, T. 2003. The net social wage in Greece, 1958-1995. *International Review of Applied Economics* 17 (4): 377-398.
- Maniatis, T. 2010. The current crisis and marxist theories of economic crisis. *Forum for Social Economics*, forthcoming.
- Miller, J. 1989. Social wage or social profit? The net social wage and the welfare state *Review of Radical Political Economics* 21 (3): 82-90
- O'Connor, J. 1973. *The Fiscal Crisis of the State*. New York: St Martin's Press.
- .1984. *Accumulation Crisis*. New York: Basil Blackwell.
- OECD. *National Accounts*, Paris.
- Reveley, J. 2006. Taxing times: state-led income redistribution in New Zealand's "golden age". *Australian Economic History Review* 46 (3): 195-214.
- Shaikh, A. 1984. On the social wage, mimeo. New School for Social Research: New York.

- Shaikh, A. 2003. Who pays for welfare in the welfare state? a multi-country study. *Social Research* 70 (2): 531-550.
- Shaikh, A. and Tonak, E.A. 1987. The welfare state and the myth of the social wage. In *The Imperiled Economy, Book I*, ed. R. Cherry et al. pp. 183-194, New York: URPE.
- . 1994. *Measuring the Wealth of Nations: The Political Economy of National Accounts*. New York: Cambridge University Press.
- . 2000. The rise and fall of the US welfare state. In *Political Economy and Contemporary Capitalism: Radical Perspectives on Economic Theory and Policy*, ed. R. Baiman et al. pp. 247-265, Armonk, New York: M. E. Sharpe.
- Septhri, A. and Chernomas, R. 1992. Who paid for the Canadian welfare state between 1955-1988? *Review of Radical Political Economics* 24 (1) 71-88.
- Therborn, G. 1984. The prospects of labour and the transformation of advanced capitalism, *New Left Review* 145.
- Tonak, E. A. 1987. The US welfare state and the working class, 1952-1980. *Review of Radical Political Economics* 19(3) 47-72.
- U.S. Bureau of Economic Analysis (BEA). 2010. National Income and Product Accounts (NIPA).